

SİNEMATOGRAFİ VE FİKRİ MÜLKİYET*

Dr. Alfred DU PASQUIER

Çeviren :
Prof. Dr. Akar ÖÇAL

GİRİŞ

Sinematografik eserle filmi birbirine karıştırmamak gerekir. Birincisi «en geniş anlamıyla artistik eser»dir (bkz. İleride:1 e); sinematografik eser, eser sahipleri, sanatçılar ve teknisyenlerin işbirliğinin ürünüdür. Film ise, tıpkı kitabın edebi eserin dış görünüşünü teşkil etmesinde olduğu gibi, içinde sinematografik eserin yer aldığı «corpus mechanicum» durumundadır.

Sesli film yeni bir icat olduğu için, henüz kanun koyucu tarafından çözümlenmeyen ve mahkemelere de intikal etmeyen birçok hukuki sorunun doğumuna sebep olabilecektir. Bunlara, aşağıda, değinilecektir.

(*) Cinématographie et Propriété Intellectuelle, Fiches Juridiques Suisses, No. 86.

1. BİR ORİJİNAL ESERDEN YAPILAN FİLMLER

a) Yayım

Birçok film roman, haber ya da tiyatro eserlerinden kaynaklanır. Bu eserlere «orijinal eser» ismi verilir. 24 haziran 1955 tarihinde değişikliğe uğramış bulunan 7 aralık 1922 tarihli Edebi ve Artistik Eserler Üzerindeki Eser Sahibinin Hakkına İlişkin Federal Kanun (LEDA), bu konuda şu hükmü öngörmektedir;

«Eserin çoğaltılması inhisari hakkı, yalın çoğaltma kadar değiştirilmiş çoğaltmayı da kapsar. Bu hak özellikle şunları içine alır :

3— eseri sinematografi ya da benzer yollarla çoğaltmak (..).

Orijinal eserin sahibi, bu sebeple, onun sahneye adepte edilmesine izin vermek inhisari hakkına da maliktir. Bu eserden yararlanmak isteyen yapımcı, eser sahibi ile, yazarla yayımcıyı bağlayan yayım mukavelesini andırır, bir «film mukavelesi» akdeder. Borçlar Kanununun (CO) yayım mukavelesine ilişkin hükümleri, mahkemelerce, eser sahibi ile film yapımcısı arasındaki ilişkileri değerlemek için, kuşkusuz, uygulanabilecektir («film mukavelesi» nin çeşitli biçimleri konusunda bkz. **Libero Olgiati**: Film sonoro e radiadiffusione nel diritto svizzero e nella Convenzione per la protezione della proprietà letteraria ed artistica, Berne 1937, s. 85 vd.).

CO.381. maddesine göre «mukavele eser sahibinin haklarını, anlaşmanın ifasını icap ettirdiği miktar ve zaman için yayımcıya nakleyler». Taraflar, yayım hakkının, zaman, arazi ya da önceden saptanan baskı sayısı ile sınırlı olacağını öngörmüş olabilirler (**Schneider/Fick**: Commentaire du Code fédéral des obligations, Mad.381, No.18-21). Aynı yazarlara göre (No.24), «yayım hakkı, eseri mekanik ya da optik araçlar vasıtasıyla tanıtmak hakkını kapsamaz»; bu sebeple, eser sahibinin hakkının korunduğu bir eseri yaymak hakkını elde etmiş olan bir yayımcı, buna dayanarak, bu eserden film yapmak hakkını da elde etmiş olmaz.

b) Sessiz film yapma hakkının devri, seslendirme ya da sesli film yaratma hakkını da kapsar mı?

LEDA'nın yürürlüğe girdiği tarihte sesli sinema mevcut değildi. Bu sebeple sorun çözümlenmemiştir. İsviçre hukuku, Fransız

mahkeme kararları ve doktrininin aksine, tüm işleme türlerine in globa uygulanan «mutlak» bir eser sahibi hakkı tanımıyordu. İsviçre kanunu, eser sahibine birkaç seçenek tanımaktaydı: Çoğaltma hakkı, halka icra hakkı, çevirme hakkı vs.; eser sahibi, kural olarak, eserinin kanunda belirtilmeyen bu tür işlenmesini yasaklamak imkânına sahip değildir. Bununla beraber, Federal Mahkeme, LFDA'de zikredilmeyen edebi ve artistik eserlerin radyo yayını yoluyla işlenmesini önlemek bakımından, bu tür anlatım biçimini halka icraya benzetmiştir (ATF 62 II 243; Sem.Jud. 1936, 577). Öte yandan Federal Mahkeme bu konuda şu düşüncelere de yer vermiştir:

«Kanunun genel esaslarına göre, özel düzenlemeleri gerekli kılan yeni olay ve durumlar söz konusu olduğunda, hâkim, eğer kanun koyucu bu durumları öngörmüş olsaydı bunlar hakkında nasıl bir hüküm getirecek idiyse, ona göre bu olay ve durumları değerlemek zorundadır (CC.1)».

Bu düşüncelerden şu sonuç çıkarılabilir ki, 1922 yılında öngörülmemiş olmasına rağmen, bir eserin bir sesli filme adaptasyonu, onun sessiz filme adaptasyonundan farklı bir işlem teşkil eder ve farklı bir sinematografik eserin yaratılmasına yol açar; bu sebeptendir ki, eser sahibi, eserinin sessiz filmde kullanılması iznini vermiş olsa bile, korunmalıdır. Bundan ayrı olarak, CO. 383. maddesinin «eğer mukavelede baskı adedi öngörülmemişse, yayımcının hakkı ancak bir tek tab'a makturdur» hükmünü öngördüğü de eklenmelidir. Orijinal eserden bir tek negatif kopya yapma hakkını elde eden yapımcı, buna dayanarak, sessiz, sesli ya da seslendirilmiş olsun, yeni bir negatif kopya yapmak hakkını elde etmiş olmaz.

c) Sinematografik yapım için yasal lisans gerekli değildir

Federal Mahkeme, sesli filmin, müzik kutusu ya da gramafon gibi, bir müzik eserinin veya müzikal-edebi eserin yapımında bir mekanik araç olarak kabul edilemeyeceğini karar altına almıştır; durum böyle olunca, LFDA'nın yasal ya da iradi lisansa ilişkin hükümleri, ona uygulanamayacaktır (ATF 59 II 473; Sem.Jud. 1935 129). Eser sahibinin, eserinin kaydedilmesine müsaade etmişse, İsviçre'de bir işletmesi olan bir fabrikatörce daha sonraki bir tarihte gerçekleştirilecek kayda mani olamayacağına ilişkin 17. madde

hükmünün, film yoluyla kayıta uygulama yeri yoktur; eserinden film yapması iznini bir yapımcıya vermiş olan eser sahibi, sinematografik yapım hakkını devretmedikçe, öteki yapımcılara aynı yetkiyi vermek imkânını muhafaza eder.

d) Filme almak mükellefiyeti

Reiguel'e göre, orijinal eser sahibi, eserini filme almasını yapımcıdan isterse, yapımcı film yapmakla mükelleftir; aksine, bu izni yapımcı talep etmişse, o zaman yapımcı bu mükellefiyet altına girmez (**Denise Raiguel:** le cinématographe et le droit d'auteur, Neuchâtel 1940, s. 33). **Marotte** ise yapımcının hiçbir halde film yapmak borcu altında olmadığı görüşündedir; ona göre «sinematografik eser, hiçbir maddi zorlamanın söz konusu olamayacağı bir fikri eser, durumundadır» (Paul Marotte: De l'application des droits d'auteur et d'artistes aux oeuvres cinématographiques et phoniques, Paris 1930, s. 70 vd.). Bu durum, bir orijinal esere dayanarak film yapmayı üstlenen yapımcının, eğer zarar ziyan varsa ve filmin tamamlanamamasında kusurunun bulunmadığı ispatlanmazsa, tazminat ödemesine mani değildir (CO.97). Yapımcı, hem yayımcı hem de eser sahibi durumundadır; zira, o bir yandan sinematografik yayıma yön verir, öte yandan da, devir sebebiyle, yaratılan yeni eser üzerinde bir memleki haktan yararlanır (bkz.2).

e) Sinematografik eserin korunması

LFDA'nın 1. maddesine göre «sinematografi yoluyla ya da benzer bir usulle elde edilen ve orijinal bir yaratma teşkil eden sahne eserleri» fikri haklar yoluyla korunan, edebi eserler olarak telâkki edilmişlerdir (bkz. message du Conseil fédéral FO 1918, T.III, s.587, No. 5 a). Sahne eserleri (yani sinematografik eser) ister «bağımsız olarak düşünülmüş olsunlar» (sinematografi yoluyla elde edilen bağımsız eser) ister «bir başka eserden meselâ bir romandan kaynaklanmış olsunlar» (bir orijinal eserin sinematografik çoğaltılması) himaye görürler.

LFDA'nın tasarısının 3. maddesi de şu hükmü kapsamaktaydı: «Aşağıdakiler, orijinal eser olarak himaye edilirler: 1. Çeviriler; 2. Edebi, artistik ya da fotografik bir eser karakteri arzettiği, bir eserin, ana muhtevasının yayımı dahil, sinematografi ya da benzer bir usulle elde edilen başka türden olan bütün çoğaltmaları. LF-

DA'nın 4. maddesi (tasarıların 3. maddesi), sinematografik eserlere ilişkin cümlelerin bu unsurlarını kapsamına almamıştır. Bunun nedeni olarak, kanun koyucunun, 1. maddede sayılmış olmayı yeterli bulmuş olduğu ifade edilebilir. Bildiride belirtilen düşünceler, sanki tasarıların 3. maddesinin olduğu gibi geçmiş olduğu farzedilerek, uygulanmalıdır.

Federal Mahkeme sesli filmi «bir tiyatro eserine ya da opera ya benzer, bir müzik eseri veya müzikal-edebi bir eser olarak nitelenemeyen, en geniş anlamda bir artistik eser» olarak telâkki etmiştir (ATF 59 II 473; Sem. Jud. 1935, 129, No.5 ve 6). Müzikli ve mevcut eserin sözlerini kapsayan sesli sinematografik eserler, bu sebeple, sessiz filmlerin tabii olduğu hükümlere göre korunmaktadır.

f) Orijinal eser sahibinin film dışında korunması

Çevirilerin ve bir eserin (orijinal fotografik, artistik veya edebi bir eser karakteri arzettiğçe) başka türden olan bütün çoğaltmalarının orijinal eser olarak himaye göreceğini belirten LF DA'nın 4. maddesinin son fıkrası, şu hükmü kapsamaktadır: «Her halde eser sahibinin orijinal eser üzerindeki hakları saklıdır».

Filme alınan edebi ya da müzikal kompozisyonun sahibi, bu sebeple, yapımcıya devretmedikçe çoğaltma hakkını muhafaza eder. Ayrıca, eser sahibi, eserinin, film yoluyla tanıtılması ya da halka sunulmasına izin vermek veya bunları yasaklamak inhisari hakkına sahiptir (**Röthlisberger**: La nouvelle loi suisse concernant le droit d'auteur sur les oeuvres littéraires et artistiques du 7 décembre 1922, Berne 1923, s.15). Fakat, çoğu kez, kompozitörler, sinematografik gösteri yolu da dahil hangi şekilde olursa olsun, eserlerinin icra hakkını bir şirkete devretmektedirler. Bu sebeple, onların, sinema sahipleri nezdindeki paylarının tahsili yetkisi de bu şirketlere aittir (bkz. Sacem/Alhamra davası, ATF 59 II 473; Sem. Jud. 1935 129).

Şunu hatırlatalım ki, Federal Mahkeme (özellikle yukarıda anılan kararında) sesli filmin bir mekanik müzik aracı olarak kabul edilemeyeceğini ve bir filmde yer alan müzik parçasının icrasının LFDA; 21. maddesi gereği olarak zorunlu lisansa tabii olamayacağını karar altına almıştır. Bu sebeple fonografik müziğin icrası serbesttir; ne yazarın iznine gerek vardır ne de ona bir ücret

vermek gerekir. Böylece Federal Mahkeme sesli filmin birliği teorisini benimsemiş olmaktadır. Gerçekten, bu teoriye göre, sesli unsurları, göze hitapeden unsurlardan ayırmak mümkün değildir. Esasen 21. madde 1955 tarihli kanunla yürürlükten kaldırılmıştır.

g) Orijinal eser sahibinin manevi hakkı

Esas itibariyle şahsi hak durumunda olan bu hak, Federal Mahkemece şöyle tanımlanmaktadır:

«Şahsiyetin himayesine ilişkin esaslardan şu sonuçlar ortaya çıkar ki, bir taraftan, eser sahibinin, isminin eseri üzerinde kı-sıltılmadan yazılması ve başka bir ismin orda yer almaması konusunda bir hakkı; öte yandan da, eser sahibinin eserinin ünü-ne, şerefine zarar verebilecek biçimde değiştirilmesi, tahrif edilme-si ya da bir başka şekilde tadil edilmesini engellemek hakkı mev-cuttur (bkz. bu görüşte **Melliger**: «Das Verhältnis des Urheberrec-tes zu den Persönlichkeitsrechten», s. 99, ATF 58 II 299; Sem. Jud. 1933 46).

Federal Mahkeme bu kararında manevi hakkın devrinin çok şüpheli olduğu görüşünü ifade etmiş bulunmaktadır. Doktrin de, genellikle, bu görüştedir (bkz. **Raiguel**, s. 19).

Orijinal eser sahibinin, eserinin halka tanıtılmasından sonra filmde değişiklik istemesi, yapımcının büyük zarara uğramasına sebep olabilir. Bu sebeple «le droit d'auteur» (1935, s. 53), eser sa-hibinin, itirazlarını ortaya koyabilmesi için, bir ön gösteriye davet edilmesini teklif etmektedir. Tiyatro Eserleri Kompozitörleri ve Eser Sahipleri Şirketi (Société des Auteurs et Compositeurs dra-matiques) ile Fransız Sinematografi Odası (Chambre syndicale française de la cinématographie)-ki İsviçre'nin Fransızca konuşu-lan kantonları da buraya girmişlerdir-tarafından hazırlanan tip-mukavele, orijinal eser sahibine ilk ödeme yapılmadan önce, onun, senaryo ve konuşmalar hakkında tenkitlerini ya da tasvibini ifade etmek hakkına sahip olduğunu öngörmektedir (bkz. **Raiguel**, s.35).

2. Yapımcıyla işarkadaşları arasındaki ilişkiler-Sinematogra-fik eserlin sahibi

Her şeyden önce şunu işaret etmek uygun olur ki, orijinal ese-rin sahibi fikri hak bakımından, bir işarkadaşı olarak telâkki edi-

lemez. O, eserinin sinemaya adepte edilmesi hakkını yapımcıya devretmişse de, filmin yaratılmasında bir katkıda bulunmamıştır. Film, birçok uzmanın işbirliğini gerektirir. İşbirliği yapanlar şunlardır: Artistik müdür (sahneye koyan), seneryo yazarı, özellikle film için hazırlanan müziğin kompozitörü, ses ve görüntü operatörleri, yorumcular, makinistler ve öteki teknik yardımcıları.

Bir görüşe göre, işarkadaşları aralarında, zımnın, amacı film yapmak olan bir adi şirket anlaşması akdetmişlerdir (**Raiguel**, s. 25), Gerçekten durum böyle değildir; zira işarkadaşlarının, her ne kadar yapımcıya karşı borç altına girmişlerse de, birbirlerine karşı bir mükellefiyetleri yoktur. Onlar gayretlerini ve imkânlarını bir ortak amaç için birleştirmeyi taahhüt etmiş değildirlere (CO.530). İşarkadaşları yapımcıya bir hizmet akdiyle bağlanmışlardır. Sonucu film olan faaliyet için yükümlülük altına giren, yapımcıdır. «İşçi hizmetini yaparken birşey ihtira ettikçe iş sahibi böyle bir ihtiraın kendisine ait olacağını akidde şart koymuş yahut bu ihtira içinin taahhüt eylediği hizmetin levazımında bulunmuş ise ihtira olunan şey, iş sahibinin olur» hükmünü kapsayan CO.343/I. maddesi, kıyasen (**Raiguel**, s.27), uygulanmalıdır.

Yaratıcı bir faaliyet yapan işarkadaşları, haklarını yapımcıya devretmiş sayılırlar. Esasen «hiçbir işarkadaşı devir beyanını kapsayan bir belge imzalamaksızın girişimci tarafından işe alınmış değildir» (bkz. Droit d'auteur, 1935, s. 55, 2).

Bu sebeple, yapımcının, sinematografik eser üzerinde bir türemiş (dérivé) hakkı (**Werner Holzherr**: Der Tonfilm in seinen Beziehungen zum Urheberrecht, unter Berücksichtigung des deutschen und schw. Rechts, Berne 1934, s. 84 vd.: **Raiguel**, s. 29) mevcuttur. Durum böyle olunca, çoğu kez, bir hükmi şahıs bir orijinal hakkın sahibi olamaz. Hükmü şahsın, gerçekten, bir fikri eserin yaratıcısı olamayacağını, doktrin genellikle kabul etmektedir.

Fikri hak bakımından, yaratıcı bir artistik faaliyet yapan işarkadaşlarının (filmin) kimler olduğu konusunda İsviçre'de görüş birliği yoktur. **Olgıati** (s. 84 vd.)'ye göre sesli filme konu olan eserin sahibi, film için müzik yapan, sahneye koyan, ortak sahiptir. **Marotte** ise (s. 46 vd.) seneryo yazarını, sahneye koyanı, birinci rollerin oyuncularını (yıldızları) ve görüntü operatörünü işarkadaşı olarak kabul etmektedir. (ayrıca bkz. **André Falco**: Les droits d'auteur et le film sonore dans la législation française, Paris 1930,

s. 75 vd.; **Holzherr**, s. 63 vd.; **Claude Mayer**: *Quelques aspects du droit d'auteur en matière de cinématographie*, Paris 1935, s.50 vd.). **Fritz Ostertag** («L'auteur de l'oeuvre cinématographique», *Le droit d'auteur*, 1935, s. 53 vd., 64 vd., 74 vd.) işarkadaşı olarak şunları saymaktadır: Artistik direktör, seneryo yazarı, filmden bağımsız olarak kullanılamayan, sipariş edilen müziğin kompozitörü. Aynı yazara göre, bir eseri tamamlamayan, yalnızca ileride film olacak bir eserin hazırlanmasına katılan işarkadaşları, yapımcı karşısında, bir manevi hak iddia edemezler. Bu sebeple onlar, yapımcının, hazırladıkları çalışmalarını değiştirmesine itiraz edemeyecekleri gibi; bu değişiklikler sebebiyle gösteriyi de engelleyemezler (loc.cit.s.55 2; 65 3).

Bunun aksine olarak, işarkadaşlarının, katkılarının bulunduğu eserde üçüncü şahısların yapacakları izinsiz değişikliklere itirazla ilgili olarak film üzerinde bir ortak hakka sahip olup olmadıkları üzerinde durulabilir (loc.cit. s.66 1). Bu hakkı tanımak gerekir; zira yapımcı eser sahibi olmadığı için, bu ortak hak tanımazsa, onun, sinematografik eser üzerinde manevi hakkı mevcudiyetini yitirir, bu ise anlamsızdır.

Bu manevi hakka sahip işarkadaşlarının kimler olduğu konusundaki münakaşaları önlemek için **Ostertag**, sinematografik eserin üçüncü kişilerce gerçekleştirilecek haksız kullanımlarına ve kopyalarına mani olmak bakımından, yapımcıya, işarkadaşlarını temsil konusunda kanuni bir temsil yetkisinin verilmesini teklif etmektedir (ibit, s. 66, 3)

3. SİNEMATOĞRAFİK ESER ÜZERİNDEKİ HAKKIN ŞUMULÜ

Philippe Dunant'ın belirttiği gibi (*Rapport sur la révision de la loi fédérale sur la propriété littéraire et artistique à la Société suisse des juristes*), extrait des délibérations de la S.S.J., Bâle, Helbin ve Lichtenhahn 1913) ister sinematografi yoluyla yapılan bir bağımsız eser ister daha önce mevcut bir eser karşısında bulunulsun, «her iki halde de soyut görüntüler söz konusu değildir; bunlar himaye edilmiş basit fotoğraf durumundadır. Burada, aksine, sinematografik görüntülerin bütünlüğü içinde cereyan eden bir eylemin himayesi bahse konudur».

Göze hitap eden unsurların yanında sesli unsurların da yer alması halinde bu husus daha kesinlik arzeder. Sinematografik eser, fikri hak bakımından, fotografik eserden farklıdır.

Sinematografik eser, fikri haklar yoluyla korunabilmek için, bir «orijinal yaratma» (LFDA.1), yani yeni ve orijinal bir düşüncenin, bir yaratıcı düşüncenin ifadesi, olmalıdır (ATF 58 II 299; Sem. Jud. 1933 41). Bir opera oyununu olduğu gibi aksettiren film, fikri hakkın himayesinden yararlanamaz. Sinematografik esere ilişkin hak, edebi ya artistik karakterli bir başka eser üzerindeki hakkın aynıdır. Bu hak şunları (LFDA.12) kapsar:

1. Sinematografik eseri hangi usulle olursa olsun-yani yeni kopyalar yapmak, sesli kısmın plağa kaydına izin vermek, eseri sahneye adapte etmek, üçüncü şahsın onu roman haline getirmesine ya da bir yabancı dile çevirmesine müsaade etmek suretiyle çoğaltmak. Gerçekten LFDA. 13/I. maddesine göre «eseri çoğaltmak inhisari hakkı yalın çoğaltma kadar değiştirilmiş çoğaltmayı da kapsar».

Sinematografik eserin sahibi, bu sebeple, filmin müsaadesiz yayımlarını engelleyebilir; LFDA. 42 vm. maddelerinde öngörülen (tazminat-para cezası, taklit kopyaların müsaderesi) cezai ve hukuki müeyyidelerin uygulanmasını talep edebilir.

Haksız yayım **taklit** olarak isimlendirilir. Eğer taklitçi filmin negatifini ele geçirip, ondan kopyalar yapmışsa, taklit **tamdır**. Eğer, taklitçi, bir yeni filmde, bir tiyatro eserinde ya da bir romanda, sahneye konusu, plâni, sinematografik eserdeki aktörlerini oyununu aktarmışsa, taklit **kısımdır**. Fikri hakda korunanlar, daima kamusal patrimonanın ortak kaynaklarından alınan düşünceler olmayıp, bu düşüncelere verilen biçimdir. **Folco**'ya göre (s.62), Fransız doktrini, kopyanın, orijinal eserin verdiği intibain aynıını vermesi halinde bir taklid fiilinin varlığını kabul etmektedir. Tesadüfi bir benzerlik yeterli olmamakla birlikte, karışıklık, taklit fiilinin mevcudiyetinin bir aslı unsuru da değildir (**Raiguel**, s.75).

2. Sinematografik eserin sahibi onu satmak ve filmi «piyasa-ya sürmek» hakkına sahiptir.

3. Malik, aynı zamanda, gösteriyi menedebilir. Pek doğaldır ki, girişimci, türemiş hakkını kullanarak filmi satınca, sinematografik eserin halka gösterilmesi hakkını da zımnen alıcıya devreder; zira

filmin ona satılmasındaki tek amaç budur. Fakat filmin yapıldığı orijinal eser, özellikle kompozitörün hakkı bakımından durum böyle değildir. Bu kimse, yapımcıya adeptasyon hakkını devretmişse de, ona, filme giren orjinal eserini icra hakkını devretmiş değildir. Alıcı, esasen, yapımcıya geçmemiş olan bu hakkı iktisap edemez; kompozitörler, eserlerinin icra hakkını bağlı buldukları şirkete devretmişlerdir (bkz. yukarda 1 f).

4. SİNEMATOGRAFİ YOLUYLA YAPILAN BAĞIMSIZ ESER

Filmin konusunun mevcut bir eserden alındığı hallerde senaryo orjinal ise (yani senaryo yazarı filmin konusunu bizzat düşünmüşse) ortada «sinematografi yoluyla yapılan bir eser» mevcuttur. Müzik film için bestelenmişse, sinematografik eser her bakımdan orjinaldir. Bu tür eserler de, mevcut bir eserden alınan sinematografik eserler gibi, himaye görürler. Tek fark, orjinal eser sahibinin hakkı ile işarkadaşlarının hakkından türemiş yapımcı hakkının birarada bulunmayışıdır.

5. DÖKÜMANTER FİMLER

Bununla, seyahatler, tabiat olayları, peysajlar ve bazı malların imalatının çekiminde olduğu gibi, düşünce mahsulü olmayan, fakat eğitici bir karakter arzeden filmler kastedilmektedir. Bunların sinematografik eserlerin himayesinden mi yoksa sadece fotoğrafların himayesinden mi (LFDA.2) yararlanacağı hususu tartışmalıdır; **Raiguel** (s.65) ve **Falco** (s.65 vd.)'ya göre bu tür filmler fikri eserler durumunda olduklarından, birinciler gibi himaye görürler. Gerçekten, konu seçimi, takdim şekli, müziğin eşlik etmesi, bir yaratıcı fikri faaliyetin belirtisidirler.

6. AKTÜALİTE FİMLERİ

Aktüalite filmlerinde durum başkadır. Bunlar, kamusal hayatın (askeri gösteriler, sportif olaylar gibi) olaylarını aksettirmekle yetinirler; birbirini izleyen fotoğraf durumundadırlar. Bu sebeple, himaye bakımından, fotoğrafların himayesine tabi olmalıdırlar (**Raiguel**, s.60; **Falco**, s.66 vd.; **Mayer**, s.109). Bern Konvansiyonu-

nun değiştirilmesine ilişkin konferansın hazırlık çalışmalarından anlaşıldığına göre, **Edebi ve Artistik Eserlerin Himayesi Hakkında-ki Milletlerarası Birlik Bürosu'nun** kanaatı da bu merkezdedir. Eğer filmde müzik de varışı, bunun sahibi de, şüphesiz, kompozitör hakkının himayesinden istifade eder.

7. HİMAYE SÜRESİ

LFDA. 36. maddesi eser sahibinin haklarının himayesinin, ölümden 3 yıl sonra sona ereceğini hükme bağlamaktadır. Burada, kuşkusuz, gerçek şahışlar söz konusudur. Yapımcının hakkı da aynı süre ile mi korunacaktır? Yapımcı hükmü şahış ise himaye süresi onun iflasından ya da sona ermesinden itibaren işlemeye başlayacaktır. Bu süre, bu sebeple, çok uzun ya da kısa olabilecektir. Bu durum ise anlamsız ve kesinolmayan bir uygulamanın doğumuna yol açar.

Bu sebepledir ki, srenin, filmin halka ilk defa gösterilmesinden başlamasının yerinde olacağı teklif edilmektedir (**Raiguel**, s.80; **Mayer**, s.130 vd.; **Holzherr**, s.89 vd). Sorun İsviçre'de henüz bir mahkeme kararına konu teşkil etmiş değildir.

8. MİLLETLERARASI HUKUK

Son olarak Brüksel'de (1948) değiştirilen Bern Konvansiyonu- nun 14. maddesi, eser sahibinin hakları konusunda şu hükmü n- görmektedir:

«1. Edebi, ilmi ya da artistik eserlerin sahipleri şu konularda inhisari bir hakka sahiptirler: Bu eserlerin sinematografik çoğaltılması ve adaptasyonu ile böylece yayımlanan ya da adapte edilen eserlerin piyasaya çıkarılması; bu şekilde çoğaltılan ya da adapte edilen eserlerin halka tanıtılması ve gösterilmesi:

2. Sinematografik eser, çoğaltılan ya da adapte edilen eser sahibinin hakları mahfuz kalmak şartıyla, bir orjinal eser gibi ko- runur.

3. Edebi, ilmi ya da artistik eserlerden alınan sinematografik eserlerin bir başka artistik şekle adaptasyonu, onu gerçekleştiren-

lerin izin hakları baki kalmak şartıyla, orijinal eser sahibinin iznine bağlıdır.

4. Edebi, ilmi ya da artistik eserlerin sinematografik adaptasyonu 13/II. maddede öngörülen kayıt ve şartlara (plağa kayda ilişkin yasal lisans) tabi değildir.

5. Yukarıdaki hükümler sinematografiye benzeyen öteki usullerle gerçekleştirilen eser ve çoğaltmalara da uygulanır».

I. fıkradan, birliğe dahil eser sahibinin (vatandaşı olduğu ülkenin, edebi ve artistik eserlerin himayesi hakkındaki milletlerarası Birlik üyesi olduğu) eserinin sinemaya adaptasyonuna ve bu eserin sahneye aktarılmasına karşı korunmakta olduğu, II. fıkradan da sinematografik eser sahibinin himayenin talep edildiği birlik ülkesinde edebi ve artistik eserlere sağlanan himayeden yararlanmakta olduğu anlaşılmaktadır.

II. fıkradan çıkan anlama göre, sinematografik eserler, kural olarak korunmaktadır. Bununla beraber bazı ülkelerde (İngiltere, Avusturya, İtalya) dökümanter filmlerle aktüalite filmleri için bir himaye söz konusu değildir. Roma'da 1928 yılında yapılan değişiklikten önceki metne göre; sinematografik eserlerin orjinallik karakterleri kaybolursa, bunlar, fotografik eserlerin yararlandığı himayeden yararlanacaklardır.

Edebi ve artistik eserlerin himayesi hakkındaki milletlerarası Büro, Unesco Sekreterliğinin tasvibiyle, sinematografik eser sahiplerinin hakları ve benzer bazı haklar konusunda ortaya çıkan sorunları dile getiren bir belge hazırlanmıştır (Bkz. bu Büro yayını, Geneve 1961: La protection internationale des oeuvres cinématographiques). Burada, Bern Birliğine dahil ülkelerdeki mevzuata kısaca değinilmektedir.

Aynı Büro, 1960'da Konvansiyonla çözümlenen ve çözümlenmeyen sorunların hangileri olduğunu ve yapımcılarla fikir yaratıcıları arasındaki ilişkilerin nelerden ibaret bulunduğunu tetkik konusu yapan bir rapor kaleme almıştı. Biz, burada, bu rapordan bazı bölümleri özetlemekle yetiniyoruz:

«Sinematografiye benzer usullerin» (bkz. Mad. 14/V) manyetik bantlara kaydedilen filmleri kapsayıp kapsamadığı şüphelidir. Orijinal eser sahibinin, bu eserin sahneye adaptasyonu konusun-

daki inhisari hakkı, edebi eserin adaptasyonuna ve müzik eserinin yayımına uygulanır. Yapımcı, bir yasal lisanstan yararlanamaz. Filmin eldeğiştirmesi ve halka gösterilmesi için, onu gerçekleştirenin izni gerekir. Adapte edilen eserler için Bern Konvansiyonunda öngörülen himaye süresi 50 yıldır. Orjinal eserlere (doğrudan doğruya perde için yapılan) uygulanan kanun ise milli kanundur.

Sinematografik eser sahibi, Konvansiyonda belirlenmemiştir. Bu, anglosakson ve germen ülkeleriyle bazı sosyalist ülkelerde yapımcı; latin ülkelerinde ise fikir yaratıcılarıdır. Fakat işbirliği kavramını tanımlamak zor olduğu gibi fikir yaratıcılarının eksiksiz bir listesini yapmak da imkansızdır. Yaratıcının başlıca rolü, belki de onun lehine olarak juris et de jure bir karinenin kabulünü gerektirecektir.

Yapımcı, tabii olarak, filmin gerçekleştirilmesinde garanti arar. Yapımcı, bu amaçla, haklarını kendisine devreden işarkadaşları ile yaptığı mukavelelerle ulaşır. Bazı ülkelerde devir bir yasal ya da varsayılmış lisansa dayanılarak yapılır. Bununla beraber kompozitörler, halka sunma hakkının kullanılmasını bir şirkete bırakmaktadırlar.

Manevi hak, fikir yaratıcılarının yaratıcılık hakkından ve eserlerinin değiştirilmesine mani olmaktan ibarettir. Bu sonuncu hak film çekimi sürdüğü müddetçe kullanılabilir.